

ЦІННІСТЬ ОСВІТИ У ФІЛОСОФІЇ ПРЕДСТАВНИКІВ КИЇВСЬКОЇ ДУХОВНОЇ АКАДЕМІЇ

Галина ПОПЕРЕЧНА

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

В останні десятиліття відбувається інтенсивне переосмислення, а подекуди й знайомство з цілим рядом явищ української культури, які в силу тих чи інших причин були незаслужено знехтуваними чи несправедливо оціненими. До таких належить і феномен Київської духовної академії. Релігійна думка не вписувалась в прокрустове ложе радянської ідеології, тому впродовж всієї комуністичної епохи було зроблено все можливе, щоб, якщо не викреслити її діяльність з історії української культури, то принаймні, згадати в значенні явища, яке суперечило чи перешкоджало розвитку прогресивної революційної думки. Відтак, сьогодні ми по-новому відкриваємо для себе цілий пласт духовної культури, який посідає чільне місце не лише в українській, але й європейській філософській думці XIX – поч. XX ст. Це доводять роботи таких сучасних істориків філософії, як Н. Мозгова, М. Ткачук, І. Печеранський, А. Тихолаз, М. Запорожець, С. Кузьміна, Г. Поперечна і ін. Серйозний інтерес у сучасних науковців викликає також педагогічна спадщина представників КДА. Найбільш повний і систематичний виклад педагогічних та освітніх проблем має місце в творчому доробку С. Гогоцького та П. Юркевича, які на підставі власного досвіду навчання і викладання спробували закласти підвалини вітчизняної філософії освіти. Знайомство зі ставленням цих мислителів до вказаної проблематики та їх погляди на розв'язання педагогічних проблем мають важливе значення в контексті пошуку відповідей на виклики, які стоять перед сучасною вітчизняною освітою.

Загалом варто відзначити, що зацікавлення педагогікою у представників київської духовно-академічної школи і у вказаних мислителів зокрема, викликане специфікою їх філософії, яка має теїстично-антропологічне спрямування. Розглядаючи людину як центральну ланку світобудови, вони наголошують на особливому її призначенні. Народжена з унікальними задатками і можливостями, людина покликана в процесі свого життя не лише реалізувати їх, але й виправдати своє існування як духовної істоти. Це не означає, що академісти применшують значення тілесного в житті людини. Для них дух і тіло є полюсами, в межах яких уможливлено існування живої душі. Створена за образом і подобою Бога, людина повинна невпинно прагнути до власного вдосконалення через розвиток своїх душевних сил. Останні проявляють себе в діяльності розуму, чуття і волі. Завдання людини полягає у тому, щоб завдяки пізнанню, чуттєвій і практичній діяльності поставити себе у гармонійні стосунки з Богом, іншими людьми та навколишнім світом. Виходячи з такого розуміння ідеї людини, представники духовно-академічної традиції розглядають розвиток людської особистості не як ланцюг життєвих подій, а, передовсім, як світле зростання людського духу, що пізнає та усвідомлює досконалість і красу божественного творіння в дійсності. Категорично виступаючи проти просвітницької (особливо в філософії Руссо) ідеалізації природної людини, вони наполягають, що насправді природа є в принципі байдужою до неї, тому її розвиток аж ніяк не відбувається спонтанно. Людське життя не може бути віддане на поталу природних схильностей, так само як не може виникнути з тваринного стану в процесі еволюції, підкреслює С. Гогоцький.

У своїх працях, присвячених педагогіці, С. Гогоцький неодноразово наголошує, що стан людини визначається не лише її природними задатками, але й моральними та культурним чинниками, завдяки яким вона позбувається своєї тваринної природи і залучається до духовного життя. Тому, як культурно-історична істота, людина потребує навчання і виховання. Звідси акцент мислителя на значенні педагогіки – науки виховної освіти, що покликана сприяти розвиткові зовнішніх і внутрішніх сил людини через свідому та цілеспрямовану дію на них. [1, с. 63]. Завдяки освіті і вихованню можна розвивати і

покращувати здатності не лише окремої людини, але й цілих поколінь, «цілої генерації народу» [1, с. 67], – переконаний філософ.

Завдання освіти, наголошує С. Гогоцький, полягає у тому, щоб сформувати «цілісний світогляд та моральні переконання». [Промова179]. Подібним чином міркує і П. Юркевич, який вважає, що освіта повинна бути доступна всім, навіть найнижчим класам, позаяк вона закладає фундамент для знань, доброчесності і релігії та є необхідною для зрілості людини. [4, с.19]. У праці «План і сили для початкової школи» він прямо зазначає, що відсутність належно організованої освіти загрожує «невіглавством і деморалізацією народу» [6, с. 1], а в «Історії філософії права» безпосередньо пов'язує освіченість людини з дотриманням нею правових норм: «Що вище стоїть людина за освітою, то легше прищеплюються їй самі собою вимоги ідеї права, то глибше усвідомлює вона необхідність без примушення влади поважати правду» [5, с. 1]. Звідси його зусилля, направлені на обґрунтування засад народної школи, яка б відповідала духові вітчизняної культури, релігії, способу життя тощо. Загалом, проблема побудови освіти стала для П. Юркевича другим (після філософії) важливим напрямком його наукових пошуків. Одним із перших усвідомивши важливість і необхідність цього завдання, він не лише долучився до формування ідейних засад вітчизняної освіти, але й зайнявся вирішенням її практичних проблем. Так, він читав лекції з педагогіки в Московському університеті і учительській семінарії воєнного відомства, складав програми цього курсу для духовних семінарій, написав дві фундаментальні педагогічні праці – «Читання про виховання» і «Курс загальної педагогіки з додатками», ряд статей і рецензій на педагогічну тематику. Новаторство мислителя на цій ниві засвідчує той факт, що «перша педагогічна робота Памфіла Даниловича «Читання про виховання» з'явилася на два роки раніше від праці Ушинського «Людина як предмет виховання, досвід педагогічної антропології». [3, с. 11].

Намагаючись показати значення освіти, П. Юркевич звертається до досвіду західноєвропейських держав і, зокрема, Німеччини. В результаті аналізу він приходять до висновку, що ідейною основою німецької системи освіти є філософія Гегеля. Зважаючи на великий інтерес до неї, мислитель застерігає, що ця система не тільки не може бути ефективною на вітчизняному ґрунті, але і навпаки, загрожує негативними наслідками. Його увагу привертає той факт, що саме в гегелівській філософії криються корені такого негативного явища тогочасної європейської культури, як нігілізм. Не приймає мислитель і обґрунтування освіти Кантом. В праці «Розум за вченням Платона і досвід за вченням Канта» автор показує, що кенігсберзький філософ, акцентуючи увагу на досвіді, відображає популярний в модерну добу практичний підхід до науки, на протигагу класичному призначенню університетської освіти, направленої на пошук істини, що лежить в основі будь-якого знання. Такий підхід до знання і освіти не лише не веде до вдосконалення та духовного розвитку особистості, а навпаки, загрожує тим, що, подаючи розрізнені відомості, націлює людину передовсім на здобування інформації, корисної для задоволення її життєвих потреб. В результаті, зазначає київський учений, людина стала «занадто байдужа, зайнята дрібними життєвими інтересами, які вона дуже цінує і мало схильна до абстрагування. Вона так захоплена вимогами обов'язку на різні життєві потреби, що не має часу перейнятися тими ідеями, які постають за філософською освітою. Це – характерна риса напрямку нашої епохи» [5, с. 531]. Тим не менше, кожна конкретна наука є лише моментом єдиної загальної істини, тому вона не може одноосібно складати підґрунтя свідомості людини, а повинна гармонійно узгоджуватися з іншими формами знання. Виступаючи проти зосередження освіти на позитивних науках, П. Юркевич наголошує, що їх поступ не завжди означає поступ людства; більше того, безроздільне панування науки іноді приводить до анархії ідей та абсурдних положень (як це було із застосуванням природознавчих методів до гуманітарних проблем). У зв'язку з цим він намагається показати односторонність такого підходу та довести необхідність синтезу в освіті наукових, філософських, і релігійних істин. Тільки тоді вона сприятиме досягненню людиною стрункості мислення та повноти знання, в результаті чого її окремі відомості трансформуються в єдину цілісну свідомість «Я». Звертаючи увагу на те,

що освіта завжди має дві сторони – досконалість вченого і досконалість людську, яка є внутрішньою стороною освіти, філософ підкреслює що без такого синтезу освіта стає однобічною. «Але в цьому явищі полягає глибока неповага людини до самої себе. Якщо людина задовольняється однобічною освітою лише тому, що цього вимагає суспільство, то вона приносить зайву жертву, а отже, не поважає себе» [5, с. 531].

Таким чином, виходячи з тенденцій, які мали місце в європейській та імперській культурі й освіті, представники Київської духовної академії наголошують на значенні освіти в розвитку і становленні особистості (а не фахівця!). Для цього вона повинна відповідати духові вітчизняної культури, бути побудована на ідеї людини та мати на меті формування цілісного знання, що ґрунтується на синтезі наукових, філософських і релігійних істин. Центральну роль у цій тріаді вони відводять філософії як складовій, що надає досконалості фаховій освіті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гогоцкий С. С. Краткое обозрение педагогики или науки воспитательного образования // Гогоцкий Сильвестр Сильвестрович. Издание в 3-х томах. Т. 2. Педагогика. Луганск: «Элтон-2», 2010. С. 61 – 176.
2. Гогоцкий С.С. Речь об историческом развитии воспитания у примечательнейших народов древнего мира // Гогоцкий Сильвестр Сильвестрович. Издание в 3-х томах. Т. 2. Педагогика. Луганск: «Элтон-2», 2010. С. 177 – 283.
3. Поперечная Г. А. Христианско-гуманистическое содержание педагогики Памфила Юркевича // Юркевич П. Д. Сочинения в 3 т. Т. 1. Мелитополь: ФЛП Однорог Т. В., МГПУ, НПУ, 2018. С. 5 – 27.
4. Юркевич П. Д. Идеи и факты из истории педагогики // ЖМНП. Сентябрь, 1870. Часть СXLXI. Отд. 3. С. 1 – 42, ЖМНП. Октябрь, 1870. Часть СXLXI. Отд. 3. С. 127 – 188.
5. Юркевич П. Д. Історія філософії права. Філософія права. Філософський щоденник. Київ: Ред. журналу «Український Світ», 2000. 756 с.
6. Юркевич П. Д. План и силы для первоначальной школы. // ЖМНП. Март, 1870. Часть СXLVIII – С-Пб, 1870. С. 1 – 29, 95 – 123.
7. Юркевич П. Д. Разум по учению Платона и опыт по учению Канта. // П. Д. Юркевич. Философские произведения. Москва: «Правда», 1990. С. 466 – 529.

ЛЮБОВ ЯК ГОЛОВНА ЦІННІСТЬ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ

Галина ГРУЦЬ

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Якщо ми звернемося до християнської традиції, то в її літературних пам'ятках – чотирьох Євангеліях – зафіксовано, що родова потреба особистості в морально-духовній довершеності була єдиною домінантою самовдосконалення на основі християнської моралі. Аналізуючи зміст «Творіння Отців церкви» (патристики) – чотирьох Євангелій, науковці виявили суголосність морально-духовних норм поведінки особистості, закодovаних у християнській традиції, з гуманістичними принципами розвитку сучасної освіти. У результаті їх зіставлення з'ясовано, що багато християнських заповідей не втратили своєї актуальності й досі, а тому їх доконче потрібно включати у зміст сучасної освітньої парадигми не лише декларативно, а й діяльнісно, як умотивовані потреби гармонізації особистості, які спроможні надати їй більш глибокого життєвого сенсу та значення.

Основні теологічні положення, виражені у формі моральних заповідей, мали б стати підґрунтям змісту гуманітарної освіти, зокрема, принципів гуманізації та гуманітаризації. У нашій статті ми зупинимося на цінності любові.